

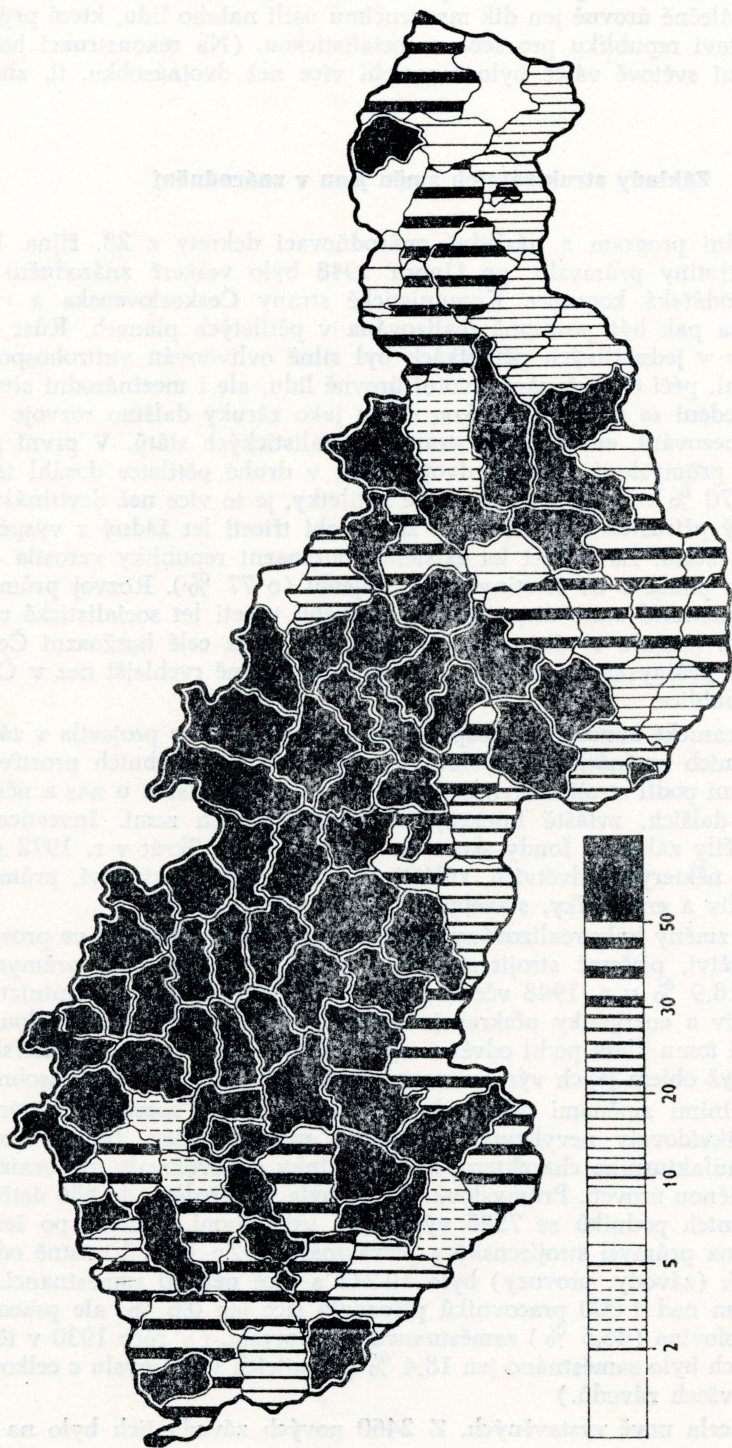
LUDVÍK MIŠTERA

ROZVOJ ČESKOSLOVENSKÉHO PRŮMYSLU A JEHO STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY (1945—1975)

Socialistické Československo je vedle SSSR a NDR nejprůmyslovějším státem socialistického světa. V propočtu hodnoty průmyslové výroby na obyvatele patří mezi prvních deset průmyslových států světa. Náš podíl na světové výrobě činí zhruba 1,7 %. Dynamika růstu průmyslové výroby je však proti vyspělým kapitalistickým státům téměř dvojnásobná; národní důchod je čtyřpůlnásobně vyšší ve srovnání s r. 1937. Za půldruhého měsíce se vyrábí tolik jako v předválečném Československu za celý rok. Průmyslová výroba se podílí více než 60 % na tvorbě společenského produktu (65,9 % v r. 1973), na tvorbě národního důchodu 60,8 % v r. 1973) a na základních výrobních prostředcích (62 % r. 1973). Čtyři z deseti ekonomicky aktivních obyvatel jsou zaměstnání v průmyslu, který tedy interesuje zhruba dvě pětiny obyvatelstva zařazeného v pracovním procesu. Takového postavení průmyslu dosáhl v průběhu 30 let od osvobození naší republiky Sovětskou armádou, neboť osvobození uvolnilo iniciativu pracujících mas pro výstavbu socialismu v naší vlasti, umožnilo rozsáhlé mikrostrukturální změny od výrobní náplně závodů až po makrostrukturální svazky zapojující průmysl do socialistické integrace.

Buržoazní Československo bylo rovněž považováno za průmyslově vyspělý stát s 1,3 % podílem na světové produkci v r. 1937. Vnitřní skladba průmyslu byla však z hlediska uplatnění na zahraničních trzích nevýhodná, zato závislost na dovozu surovin byla mimořádná. Odpovídala v podstatě „dědictví“ z Rakousko-Uherska s velkými vlivy zahraničního kapitálu. Projevovala se převaha spotřebního, zvláště textilního průmyslu a průmyslu potravinářského. Výroba byla rozptýlena do 340 tis. výrobních jednotek, z nichž jen 3 % měla více než 20 zaměstnanců. Technické vybavení tak drobných, převážně řemeslných závodů bylo značně problematické. Krizové výkyvy v kapitalistickém hospodářství a potíže na zahraničních trzích způsobovaly, že proces koncentrace a specializace výroby byl pomalý a neumožňoval ani obnovu základních prostředků. Československo se dostávalo stále více do role podružného partnera s omezenými možnostmi proti kapitálově silnějším zahraničním koncernům. Strojírenský průmysl a elektrotechnika se začaly rozvíjet na širší bázi teprve s rozšiřováním zbrojařského průmyslu, tedy prakticky v poslední fázi buržoazní republiky. V období mezi dvěma světovými válkami byly také položeny základy pro chemický a gumárenský průmysl.

Druhá světová válka narušila i skladbu průmyslu a tento nevýhodný stav se projevil v jeho obnově a počátcích mezinárodní dělby práce. Po osvobození byla průmyslová výroba ve srovnání s předválečným rokem 1937 sotva poloviční. Rozrušeno bylo zemědělství, nebyla zajištěna výživa obyvatelstva. Doprava byla téměř ze tří čtvrtin zničena (převážně na Slovensku).

1. Intenzita zaměstnanosti ve strojírenském průmyslu v jednotlivých okresech ČSSR (na tisíc obyvatel).

V prvním dvouletém hospodářském plánu mohlo být dosaženo obnovy hospodářství a předválečné úrovně jen díky mravenčímu úsilí našeho lidu, které přýštilo z vědomí, že staví republiku pro sebe a socialistickou. (Na rekonstrukci hospodářství po první světové válce bylo zapotřebí více než dvojnásobku, tj. zhruba pěti let.)

Základy strukturálních změn jsou v znárodnění

Košický vládní program a následně znárodnovací dekrety z 28. října 1945 zahrnuly dvě třetiny průmyslu, po Únoru 1948 bylo veškeré znárodnění dokončeno. Hospodářská koncepce Komunistické strany Československa a vlády republiky mohla pak být postupně realizována v pětiletých plánech. Růst průmyslové výroby v jednotlivých pětiletkách byl silně ovlivňován vnitrohospodářskými potřebami, péčí o zvyšování životní úrovně lidu, ale i mezinárodní situací, nutností soustředění se na socialistickou dělbu jako záruky dalšího rozvoje průmyslu proti omezování, embargu ze strany kapitalistických států. V první pětiletce se objem průmyslové výroby zdvojnásobil, v druhé pětiletce dosáhl téměř čtyřnásobku (370 %). Nyní, na konci páté pětiletky, je to více než devítinásobek objemu. Takový přírůstek nezaznamenal za období třiceti let žádný z vyspělých kapitalistických států. Za dvacet let existence buržoazní republiky vzrostla průmyslová výroba pouze o tři čtvrtiny svého objemu (o 77 %). Rozvoj průmyslu na Slovensku odstranil staré disproporce v průběhu třiceti let socialistické republiky. Slovensko pomalu vyrábí samo dvakrát tolik kolik celé buržoazní Československo. Růst průmyslové výroby je v SSR dvojnásobně rychlejší než v České socialistické republice.

Správnost stranické koncepce v hospodářské politice státu se projevila v zásadních strukturálních změnách průmyslové výroby. Výroba výrobních prostředků, na níž má hlavní podíl strojírenství, zajistila výstavbu socialismu u nás a účastní se na rozvoji dalších, zvláště integrujících socialistických zemí. Investice do průmyslu rozšířily základní fondy skoro na trojnásobek (2,7krát v r. 1972 proti roku 1948). V některých odvětvích, zvláště ve strojírenství, hutnictví, průmyslu chemickém, paliv a energetiky, stavebních hmot i pětinašobně.

Strukturální změny byly realizovány záměrnou investiční politikou ve prospěch uvedených odvětví, přičemž strojírenství má téměř 30% podíl na průmyslové výrobě (proti 18,9 % v r. 1948 včetně kovovýroby vůbec). Spolu s hutnictvím, průmyslem paliv a energetiky překračuje podíl na průmyslové výrobě celou polovinu. Naproti tomu klesá podíl odvětví spotřebního průmyslu a potravinářského průmyslu, i když objem jejich výroby stoupl podle oborů troj- až šestinásobně.

Se strukturálními změnami docházelo ke koncentraci a specializaci výroby. Současně se likvidovaly nevyhovující, zejména malé provozy, typicky extenzivního až manufakturního charakteru, kde podmínky nedovolovaly modernizovat výrobu na patřičnou úroveň. Průmyslová výroba byla soustředěna do 886 ústředně řízených národních podniků se 7525 výrobními jednotkami, z nichž po šestině jich připadalo na průmysl strojírenský a potravinářský. Ze 17 272 místně odloučených jednotek (závody, provozy) bylo 10 213 s více než 10 zaměstnanci. Na závody s počtem nad 1 000 pracovníků připadalo sice jen 0,6 %, ale pracovala v nich skoro polovina (46,5 %) zaměstnanců v průmyslu. (V roce 1930 v těchto velkých závodech bylo zaměstnáno jen 18,4 % pracujících v průmyslu z celkového podílu 3,2 % všech závodů.)

Osmna je zcela nově vystavěných. Z 2460 nových závodů jich bylo na 900

vybudováno v SSR. Velká výstavba se uskutečnila i v neprůmyslových oblastech jižní Moravy (350 nových závodů). Z nově vybudovaných závodů má 181 více než 1000 zaměstnanců.

Cesta zajišťující nutnou přestavbu průmyslu, vedoucí k zásadním strukturálním změnám v mikro- a makrostruktuře našeho průmyslu, nebyla tak přímočará. Potřeba a politická nutnost někdy diktovala současnosti, vědecky fundované koncepce často přicházely opožděně. Proto muselo docházet k určitým nerovnoměrnostem v projekci, např. v opožďování změny v mikrostruktuře. Decentralizace probíhající paralelně s koncentrací pomalu se vyvíjející integrační svazky v socialistické dělbě práce, potřeba vyrovnat se s embargem, zajišťování surovinové základny v etapě rekonstrukce v poválečných letech, nutnost industrializace některých území bez průmyslu, kádrové zajištění, dosažení světového standardu výrobků a řada dalších činitelů, jež nebyly včas předvídané, působily deformačně a snižovaly úroveň i výsledky socialistického hospodaření. To se nejvíce projevilo v krizových letech 1968—1969.

Strojírenství — rozhodující odvětví čs. průmyslu

V průmyslu pracují téměř dvě pětiny (38,9 %) z veškerého počtu pracujících v národním hospodářství a prakticky polovina z počtu pracujících ve výrobních odvětvích. Rozhodující postavení v zaměstnanosti obyvatelstva má strojírenská výroba s téměř dvěma pětinami z celkového počtu pracujících. Podle intenzity zaměstnanosti má strojírenský průmysl nejvyšší podíl na zaměstnanosti ve většině okresů republiky. To dokumentuje skutečnost, že toto odvětví má přes 3 tisíce závodů a provozů, obecně řečeno má každá třetí až čtvrtá obec závod strojírenského průmyslu. Přesto však, jak prokazuje mapka uvádějící skutečnou zaměstnanost v strojírenském průmyslu, mají největší zaměstnanost v tomto odvětví kromě Prahy, Brna, Plzně především okresy s největšími strojírenskými závody.

V objemu strojírenské výroby na obyvatele patříme mezi pět prvních zemí na světě. Strojírenský průmysl má rozhodující postavení ve vývozu: na stroje a zařízení připadá polovina vývozu (v r. 1937 jen 6,4 %). O rozmístění strojírenství rozhodovala nejen tradice a inerce, ale především v prvních letech výstavby snaha vyrovnat územní rozdílnosti a zajistit pracovní příležitosti v oboru s větší platovou preferencí, tudíž se tu uplatnil i stimul sociální.

Průmysl strojírenský však vyžadoval rozvoj především některých svých progresivních oborů, jako slaboproudé elektrotechniky a elektroniky, radiotechniky, vakuové techniky, přesné mechaniky, regulační techniky. Značná pozornost byla věnována dopravnímu strojírenství od osobních automobilů až po zemědělskou a stavební techniku, v neposlední řadě pak energetice jaderné. Hrubá výroba ve strojírenském průmyslu v porovnání s rokem 1948 překročila osmnáctinásobek. Největší podíl má výroba strojů všeho druhu a dopravní strojírenství (po pětině z objemu).

Se změnou výrobních programů v rámci specializace a koncentrace v postupně zpracovávaných racionalizačních a inovačních projektech a plánech byla provedena rekonstrukce všech hlavních závodů s bohatou výrobní tradicí. Tak bezprostředně po válce byly zcela rekonstruovány Závody V. I. Lenina, n. p. Škoda v Plzni, které byly na konci války v dubnu 1945 zničeny americkými bombardéry. Rozsáhlé rekonstrukce a výstavba proběhly i v druhém největším závodě těžkého strojírenství ČKD v Praze, v brněnských strojírenských závo-

dech, v Hradci Králové, v Opavě, na Slovensku v Martině, Detvě, Hrinové a dalších místech.

Rozšiřující se výroba obráběcích strojů, zvláště s číslovým zařazením, si rovněž vynutila rekonstrukci, modernizaci a rozšíření existujících závodů, např. n. p. Kovosvit v Sezimově Ústí nebo výstavbu zcela nových Žďárských strojireň ve Žďáru nad Sázavou. Rovněž v oblastech dříve bez průmyslu byly postaveny např. Závody vzduchotechnických zařízení v Milevsku, Novém Městě nad Váhom, nebo závod v Prachaticích. Energetické strojireňství vzniklo také v Tlmačích na Slovensku. Stroje pro chemický a potravinářský průmysl se začaly vyrábět v nových Východoslovenských strojírňách v Košicích, tiskařské stroje v Adamově u Brna a další.

Světově známým se stalo čs. textilní strojireňství svými tryskovými stavby, v nichž je naše republika největším vývozcem na světě. Nové víceprošlupní stavby nemají na světě obdoby. Bezvřetenová dopřádací technika znamenala převrat v technologii. Představiteli této nové techniky jsou závody v Týništi nad Orlicí, Ústí nad Orlicí, Červeném Kostelci a také v Kdyni. Patří sem i jedny z největších výrobců pletacích automatů závody v Třebíči.

Zcela nová je i výroba kuličkových ložisek. Dříve jsme je dováželi, nyní patříme mezi jejich významné vývozce. Závody na výrobu kuličkových a valivých ložisek byly postaveny v oblastech bez průmyslu a nutno dodat, že i bez potřebného množství kvalifikovaných pracovníků. Bylo tu však nadšení, snaha a dobré technické vedení. Závody postavené v šedesátých letech na Slovensku v Kysuckém Novém Městě, Dolnom Kubíně, Bytči, Povážské Bystrici, Mokradi a Prešove mají dnes již tradici a dobré jméno.

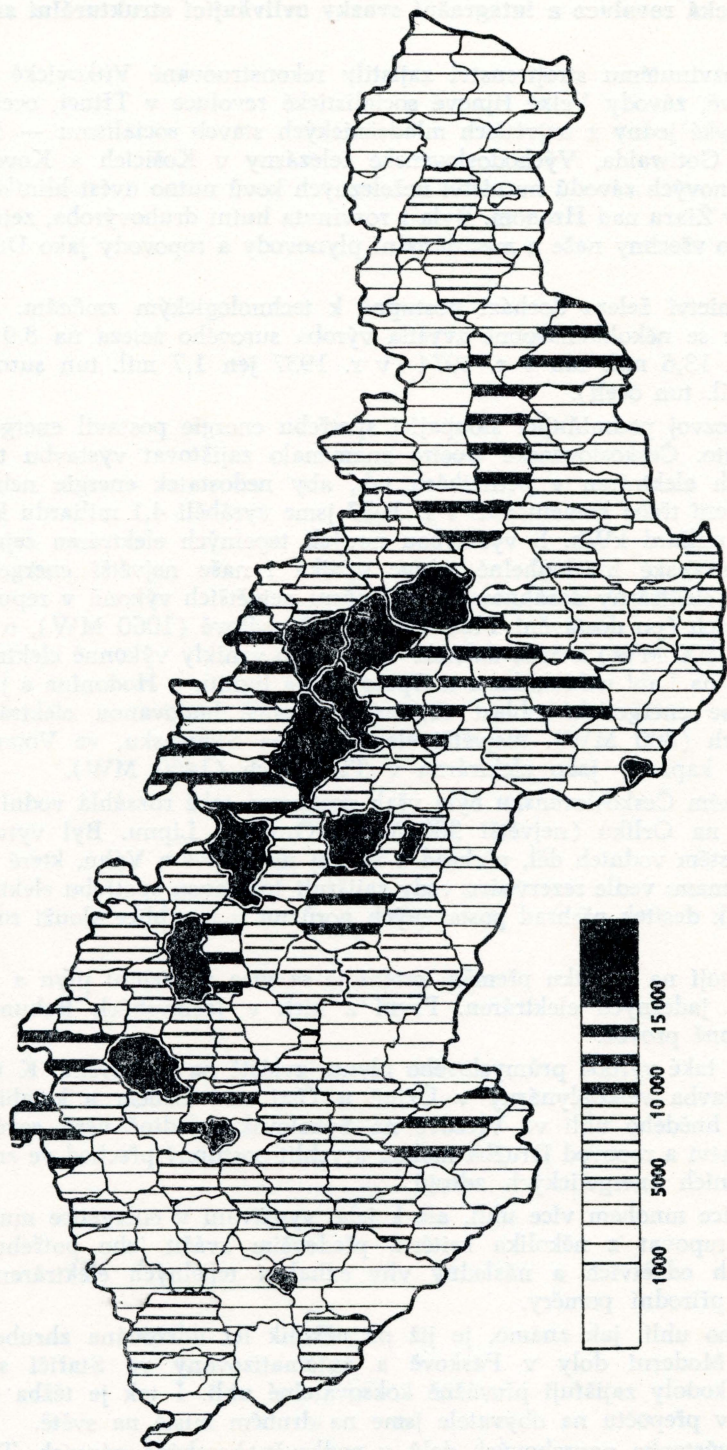
V šedesátých letech vyrostlo několik desítek nových nebo rekonstruovaných objektů závodů Tesla, reprezentantů slaboproudé elektrotechniky. Nejznámější z nich jsou závody s výrobou televizorů v Nižné u Oravy, Rožnově pod Radhoštěm, Liptovském Hrádku, Praze aj. Závody urychleně doplnily mezeru v progresivním oboru slaboproudé elektrotechniky od spojovací až po reprodukční techniku. Plní také funkci „doplňkových závodů“ v oblastech, kde nebyl dostatek pracovních příležitostí pro ženy.

Nesrovnatelný rozvoj zaznamenalo dopravní strojireňství. Nejsou to jen nové závody v Mladé Boleslavi, dodávající již na 160 tisíc osobních aut ročně, ale také Liberecké automobilové závody v Liberci a Jablonci n. Nisou s výrobou nákladních automobilů, závod Karosa ve Vysokém Mýtě s výrobou autobusů, v Ostrově nad Ohří jako monopolní dodavatel trolejbusů Škoda atd., ale i další desítky kooperujících strojireňských závodů po celé republice. V rámci integrace se rozvíjí výroba nákladních automobilů o nosnosti 12 t s rozsáhlou výstavbou v Kopřivnici. Základy automobilového průmyslu na Slovensku jsou v Trnavě, Bánovcích a dalších městech.

Neméně důležité jsou nové továrny transportních a stavebních strojů jako Transporta v Chrudimi, Břeclavi, Mostáreň v Breznu nad Hronom s transportními zařízeními na sypké materiály, v Uničově na kolesová a lopatková rypadla, na různé druhy transportních zařízení pro doly a stavebnictví ve Snině a Michalovicích atd.

Máme i vlastní hodiny a budíky vyráběné ve Šternberku a Novém Městě nad Metují, chladničky ze Zlatých Moravců a Nových Zámků atd.

Nelze plně postihnout rozvoj strojireňského průmyslu, odvětví tak široce rozvinutého s desítkami oborů a desítkami tisíc výrobků, lze jen upozornit na některé závody pro jejich specifikum a postavení.

2. Absolutní, skutečná zaměstnanost ve strojírenském průmyslu v jednotlivých okresech ČSSR (v tisících).

Vědeckotechnická revoluce a integrační svazky ovlivňující strukturální změny

Základnu rozvinutému strojírenství zajistily rekonstruované Vítkovické železářny v Ostravě, závody Velké říjnové socialistické revoluce v Trinci, ocelárny na Kladně a také jedny z největších mládežnických staveb socialismu — Nová huť Klementa Gottwalda, Východoslovenské železářny v Košicích a Kovohutě v Istebném. Z nových závodů hutnictví neželezných kovů nutno uvést hliníkárenský kombinát v Žiaru nad Hronom. Byla i rozvinuta hutní druhovýroba, zejména výroba trub pro všechny naše a mezinárodní plynovody a ropovody jako Družba a Bratrství.

Také v hutnictví železa dochází postupně k technologickým změnám. Proti první republice se několikanásobně zvýšila výroba surového železa na 8,9 mil. tun a oceli na 13,6 mil. tun v r. 1974 (v r. 1937 jen 1,7 mil. tun surového železa a 2,3 mil. tun oceli).

Všeobecný rozvoj podmiňující stoupající spotřebu energie postavil energetiku na klíčové místo. Československé Goelro znamenalo zajišťovat výstavbu tepelných a vodních elektráren v pětiletkách tak, aby nedostatek energie nebrzdil další rozvoj. Není třeba komentovat: v r. 1937 jsme vyráběli 4,1 miliardu kWh, v r. 1974 56 miliard kWh. S výstavbou nových tepelných elektráren zejména v oblasti Severočeské hnědohelné pánve vzniká i naše největší energetická oblast. Tepelné elektrárny dosáhnou po dokončení největších výkonů v republice jako v Tušimicích (po dostavění 1460 MW), v Pruněřově (1060 MW), u Kadané (Radecko 800 MW) a řada dalších. Vedle toho vznikly výkonné elektrárny na Sokolovsku, na Labi u Mělníka a u Opatovic, na lignitu u Hodonína a jinde. Rekonstruuje se energetická oblast ostravská s nově budovanou elektrárnou v Dětmarovicích (800 MW). Největší elektrárna na Slovensku, ve Vojanech, dosáhne stejné kapacity jako elektrárna v Tušimicích (1460 MW).

V socialistickém Československu byla však postavena také rozsáhlá vodní díla jako přehrady na Orlíku (největší 360 MW), Oravě a Lipnu. Byl vytvořen vlastně celý systém vodních děl, přehrad a nádrží na Vltavě a Váhu, které mají víceúčelový význam; vedle rezerváru vody zajišťují špičkovou spotřebu elektrické energie. Několik desítek přehrad postavených porůznu v republice slouží rovněž mnohoúčelově.

Energetika stojí na počátku přeměn: orientuje se více na zemní plyn a ropu a na výstavbu jaderných elektráren. První z nich v Jaslovských Bohunicích zahajuje postupně provoz.

Znásobila se také výroba průmyslového plynu, zvláště na Ostravsku. K tomu přispěla i výstavba velkoplynárny v Úžíně u Ústí nad Labem a kombinátu na zpracování hnědého uhlí ve Vřesové na Sokolovsku. Jedině však sovětský plynovod Bratrství a ropovod Družba mohou urychlit postupný přechod ve změně spotřeby prvotních energetických zdrojů.

Dobýváme sice mnohem více uhlí, ale k jeho využívání v energetice musíme stále více přistupovat z několika kritérií, především zvážit jeho potřebu ve zpracovatelských odvětvích a následný vliv exhalací tepelných elektráren na společenské a přírodní poměry.

Těžba černého uhlí, jak známo, je již po několik let udržována zhruba na 28 mil. tun. Moderní doly v Paskově a automatizovaný ve Staříči spolu s ostatními velkodoly zajišťují převážně koksovatelné uhlí. I tak je těžba stále vysoká, neboť v přepočtu na obyvatele jsme na druhém místě na světě.

Důležitá je výstavba povrchových dolů v podkrušnohorských pánvích. Těžba

hnědého uhlí stoupla proti předválečné více než čtyřikrát na 82,2 mil. tun (v r. 1974) včetně lignitu. Největší velkolom, Maxim Gorkij u Bíliny, bude poskytovat po dobudování 16—17 mil. tun hnědého uhlí. To dokumentuje i naše 4. místo na světě v těžbě hnědého uhlí.

Chemický průmysl vzrostl téměř jedenadvacetkrát, přesto však toto progresivní odvětví neodpovídá našemu světovému postavení v průmyslu. Chemický průmysl má velké nároky na vodu, energii a suroviny, proto i určité opožďování vyplývá ze souběžného zajišťování těchto předpokladů. Kromě rekonstrukce a nové výstavby závodů ve „starých“ oblastech chemie jako v chemických kombinátech Československo-sovětského přátelství v Záluží u Mostu, Neratovicích, Lovosicích a dalších, vznikly nové kombináty, např. Slovnaft a rekonstruované chemické závody Jiřího Dimitrova v Bratislavě, Kombinát na zpracování dehtů a nová rafinérie ropy ve Valašském Meziříčí, závod Duslo v Šale aj. Na východním Slovensku reprezentují chemii závody ve Strážském, Hencovcích, Humenném. Nové závody vznikly i v oborech dříve takřka vůbec nezastoupených, jako v průmyslu plastikářském s desítkami závodů včetně lisoven, výroby umělých vláken apod. Zcela přebudováno bylo gumárenství s největšími závody na syntetickou surovou gumu v Kralupech, založených na široké kooperaci. Další výstavba gumáren se uskutečnila v Otokovicích, Púchově, Bratislavě aj.

Tab. 1. Podíly jednotlivých odvětví na průmyslové výrobě (v %)

O d v ě t v í	1948	1950	1955	1960	1965	1970	1973
Průmysl celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
v tom:							
A. výroba výrobních prostředků	51,3	51,5	57,1	60,3	61,8	62,3	63,3
B. výroba spotřebních předmětů	48,7	48,5	42,9	39,7	38,2	37,7	36,7
— výroba elektřiny a tepla	2,9	2,7	2,7	3,0	3,3	2,8	2,8
— průmysl paliv, výrobky z uhlí a ropy	9,9	8,4	7,0	7,2	7,1	8,1	7,0
— metalurgie černých kovů (včetně těžby rud)	7,7	6,9	8,0	9,1	9,2	10,4	10,1
— metalurgie barevných a neželezných kovů (včetně těžby rud)	1,9	1,6	1,4	1,4	1,4	2,8	2,6
— strojírenský a kovodělný průmysl	18,9	20,8	28,8	30,9	32,7	28,3	29,7
— chemický průmysl	4,0	4,1	5,0	5,3	6,8	6,0	7,9
— průmysl stavebních hmot	2,9	2,7	3,1	3,6	3,3	3,4	3,4
— dřevozpracující průmysl	4,6	4,5	4,8	4,4	4,0	3,2	3,1
— průmysl celulózy a papíru	2,1	1,9	1,6	1,6	1,4	1,7	1,6
— průmysl skla, porcelánu a keramiky	2,1	1,8	1,5	1,5	1,5	1,3	1,4
— textilní průmysl	11,0	10,4	8,4	6,6	6,0	5,3	5,2
— konfekční průmysl	3,2	3,5	2,9	2,6	2,5	1,9	1,8
— kožedělný, obuvnický, a kožešnický průmysl	4,0	3,3	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5
— polygrafický průmysl	1,2	1,1	0,8	0,6	0,6	0,7	0,6
— průmysl potravin a pochutin	23,1	25,8	20,4	18,4	16,7	16,0	15,3

Průmysl stavebních hmot se rozvíjel na základě společenské potřeby s všestrannou výstavbou nejen ve starších oblastech. Nové cementárny byly postaveny zejména na Slovensku, kde nebyla dosud dostatečně zajištěna spotřeba, ani využita místní surovinová základna. Tak vznikla řada velkých cementáren v blízkosti Bratislavy, v Banské Bystrici, u Žiliny a Púchova, na východním Slovensku v Bystrém, v Turni nad Bodvou, v Gombaseku u Rožnavy a další.

Stavební keramika zůstávala ve starých oblastech; spíše šlo o rozšiřování starých závodů jako v Horní Bříze a Chlumčanech na Plzeňsku, v Rakovníku, Podbořanech; na východním Slovensku byl postaven nový moderní závod v Michalovicích. Cihlářská výroba po likvidaci drobných provozoven se rychle modernizovala. Z nových závodů je nutno uvést cihlářsko-keramický kombinát v Komořanech, zpracovávající nadložní jíly při povrchové těžbě uhlí, který je kapacitně největším závodem svého druhu v Evropě. Zcela nová je výroba prefabrikátů a lehčených stavebních materiálů. Takových závodů vzniklo v oblastním rozmístění mnoho.

Kvalitativní změny strukturální zaznamenala tak všechna odvětví spotřebního průmyslu, která s určitým opožděním dohání preferovaná odvětví těžkého průmyslu teprve v posledních deseti—patnácti letech. Rychle probíhá koncentrace a specializace, zvláštní pozornost byla věnována výstavbě kombinátů, jako na zpracování listnatého dřeva ve Zvolenu a jehličnatého v Banské Bystrici nebo koncentrovaná výroba židli do závodu Továrna na ohýbaný nábytek v Bystřici pod Hostýnem, jednoho z největších svého druhu vůbec. V průmyslu papírenském se likvidují zastaralé provozy v zájmu ochrany životního prostředí. Výroba — zvláště buničiny — se koncentruje do největších závodů ve Větrní u Českého Krumlova a Štětí u Litoměřic. Obdobně sklárství a porcelán dostaly nové závody. Textilní průmysl modernizuje svou technologii zaváděním strojů světové úrovně. Oděvnictví a kožedělný průmysl, zvláště obuvnictví, dokončily velkovýrobní koncentraci.

Avšak určité rezervy ještě zůstávají uvnitř spotřebního průmyslu: podílí se jen šestinou na hrubé průmyslové výrobě, ale téměř čtvrtinou na její zaměstnanosti. Podíl spotřebního průmyslu na celkové hrubé výrobě soustavně klesá, v textilním např. z 11 % v r. 1948 na 5,2 % v r. 1973, což je méně než polovina. Je však nutno konstatovat, že objem všech odvětví spotřebního průmyslu vzrostl přitom troj- až šestinásobně.

Také potravinářský průmysl, který se postupně zbavoval živnostenské malovýroby, poklesl více než o polovinu svého podílu na hrubé výrobě na 15,3 % v roce 1973, avšak objem je čtyřnásobný, se značně nižším podílem na počtu pracovních sil. (V buržoazní republice jeho podíl činil na průmyslové výrobě plnou třetinu.) Progresivně se projevují výrobní svazky se zemědělskými závody a se spotřebními oblastmi. Ve všech oborech byly postaveny desítky moderních závodů kombinátního typu.

Charakterizujeme-li strukturální změny v průmyslové výrobě za uplynulých třicet let socialistické republiky, pak spíše proto, aby ve zkratce lépe vynikly všechny základní a zásadní přeměny, jejichž příčinou byla změna sociálně ekonomické formace. Rozvoj průmyslové výroby nebyl záležitostí jednoduchou, nepostačily k tomu jen uvedené historické momenty. U země, která nemá dostatek vlastních surovin, je tvorba národního důchodu závislá na výsledcích vlastního hospodářství, v popředí stojí schopnost vyrobit a uplatnit se v mezinárodní dělbě práce. Bratrská pomoc Sovětského svazu a vzájemná kooperace se socialistickými státy v rámci socialistické dělby práce v Radě vzájemné hospodářské pomoci se v tomto směru jeví jako základní. V uplynulých třiceti letech jsme nemohli z uvedených důvodů sledovat jen vlastní zájmy, neboť právě socialistické společenství národů v socialistické integraci nám umožnilo provést rekonstrukci i dalekosáhlé strukturální změny a současně se orientovat na progresivní směry ve výrobě. Díky tomu uplatňování racionalizace napomáhalo v realizaci vědeckotechnické revoluce a přispívá k rozvoji výstavby i ostatních odvětví národního hospodářství.

- BLAŽEK M. [1964]: Ekonomická geografía. Osveta, Bratislava. 300 s.
- KAZIMOUR J. [1973]: Dvacet pět let po Únoru. Pressfoto, Praha. 190 s.
- MAREŠ J. [1969]: Změny v rozmístění československého průmyslu v letech 1930—1960. In: Dlouhodobé změny v rozmístění čs. průmyslu, Věd. sdělení VŠE Praha, str. 30—37, Praha.
- MAREŠ J. [1975]: Přeměny mapy československého průmyslu od roku 1945. Přírodní vědy ve škole, č. 5, Praha.
- MÍŠTERA L. [1973]: 25 let úspěchů československého socialistického hospodářství. SNP, Praha. 144 s.
- NESVADBA A., KOUTNÍK J. a kol. [1974]: Průmysl. Svoboda, Praha. 344 s.
- OLŠOVSKÝ R., PRŮCHA V. a kol. [1970]: Hospodářský vývoj ČSSR v letech 1945—1970. Soc. akademie, Praha. 94 s.
- PRŮCHA a kol. [1974]: Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století. Svoboda, Praha. 536 s.
- VESELÝ Z. [1975]: Poválečný rozvoj čs. průmyslu. Lidé a země 24:2:52—56, Praha.
- Statistická ročenka ČSSR 1974. SNTL-Alfa, Praha. 625 s.

О РАЗВИТИИ ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ И ЕЕ СТРУКТУРАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЯХ

Наряду с СССР и ГДР Чехословацкая социалистическая республика относится к числу высокоразвитых промышленных социалистических стран. По пророчкам промышленного производства на душу населения (1,5 %) занимает ЧССР одно из первых мест в мире. По сравнению с капиталистическими странами динамичность развития промышленного производства в ЧССР в два раза выше. За полтора месяца производит социалистическая Чехословакия столько, сколько довоенная республика за весь год. Промышленное производство занимает более 60 % в общественном фонде и национальном доходе. В промышленности занято около 2/5 всего трудоспособного населения.

Благодаря национализации ЧССР не только преодолела послевоенные трудности, но ей удалось восстановить войной разрушенное хозяйство уже в 1948 году (нанесенный ущерб равнялся национальному доходу за 1930—1938 годы). Планомерное развитие хозяйства обеспечило увеличение объема промышленной продукции в 9 раз, хотя в то время возникли затруднения, связанные с экономической блокадой капиталистическими странами. В течение прошедших 30 лет произошли принципиальные структуральные изменения в народном хозяйстве, особенно в промышленности.

Главной отраслью в послевоенной Чехословакии стало машиностроение, оно занимало 30 % в промышленном производстве и половину в экспорте. Успешно развивались и другие отрасли промышленности, прежде всего металлургия, химическая промышленность, энергетика, топливная промышленность и производство строительных материалов. Объем машиностроения увеличился в 18 раз, химической промышленности в 21 раз. Промышленность была сосредоточена в 18,3 тыс. промышленных объектах (до войны их было 340 тыс.). Крупные изменения произошли во всех областях производства. Наряду с основными отраслями промышленности существенно изменялись все отрасли, связанные с производством товаров широкого потребления, а также пищевая промышленность. Особенно высокого темпа в своем развитии они достигли в последнее десятилетие. Объем производства этих отраслей увеличился в 4—6 раз.

Большое влияние на структуральные изменения оказывает общая рационализация чехословацкого хозяйства, его концентрация и специализация (производственная и территориальная) в области социалистической интеграции.

ENTWICKLUNG DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN INDUSTRIE UND IHRE STRUKTURELLE UMWANDLUNGEN

Die Tschechoslowakische Sozialistische Republik ist neben der UdSSR und der DDR der industriereichste sozialistische Staat. Mit ihrem Anteil im Wert der Industrieproduktion pro Einwohner gehört sie mit 1,5 Prozent zu den industriereichsten Staaten

der Welt. Die Dynamik des Wachstums der Industrieproduktion ist im Vergleich mit den entwickelten kapitalistischen Staaten doppelt so hoch. In anderthalb Monaten erzeugt die sozialistische Tschechoslowakei ebensoviel wie die Vorkriegsrepublik im ganzen Jahr. Die Industrieproduktion nimmt einen Anteil von mehr als 60 Prozent an der Schaffung des gesellschaftlichen Gesamtprodukts und des Nationaleinkommens. Die Industrie beschäftigt rund 2/5 der ökonomisch aktiven Bevölkerung.

Dank der Nationalisierung überwand die ČSSR die Nachkriegsschwierigkeiten, und es gelang, die durch den Krieg vernichtete Wirtschaft trotz der Schäden — sie waren den Nationaleinkommen für die Jahre 1930 bis 1938 gleich — schon im Jahre 1948 zu erneuern. Die Planwirtschaft sicherte trotz der durch das von seiten der kapitalistischen Staaten verhängte Embargo verursachten Schwierigkeiten die Erhöhung des Umfanges der Produktion auf das Neunfache. Im Verlaufe der vergangenen dreißig Jahre kam es zu grundlegenden strukturellen Veränderungen in der Wirtschaft, insbesondere in der Industrie.

Zu den Hauptindustriezweigen der Nachkriegs-ČSSR wurden der Maschinenbau (30 Prozent Anteil an Industrieproduktion und die Hälfte des Exports), das Hüttenwesen, die chemische Industrie, die Brennstoff-industrie, die Energetik und die Baustoffindustrie. Der Umfang der Maschinenbauproduktion stieg achtzehnmal, der Umfang der chemischen Industrie einundzwanzigmal. Die Produktion konzentrierte sich von 340 000 Produktionseinheiten vor dem Kriege auf 17 300 Betriebe und Zweigstellen. Zu umfangreichen sehr wesentlichen Veränderungen kam es in allen Industriezweigen. Außer den genannten bevorzugten Zweigen veränderten sich wesentlich alle Zweige und Fachrichtungen der Verbrauchsgüterindustrie und der Nahrungsmittelindustrie, und zwar besonders in den letzten zehn — fünfzehn Jahren. Der Umfang der Produktion dieser Zweige und Fachrichtungen wuchs im Durchschnitt vier — bis sechsmal an.

An den umfangreichen strukturellen Umwandlungen, die man dokumentiert und lokalisiert, hat einen Anteil die allgemeine Rationalisierung der tschechoslowakischen Wirtschaft, ihre Konzentration und Spezialisierung — sowohl in der Produktion als auch in der Lokalisierung — im Rahmen der sozialistischen Integration.

DEVELOPMENT OF CZECHOSLOVAK INDUSTRY AND ITS STRUCTURAL CHANGES

The Czechoslovak-Socialist Republic is besides the Soviet Union and the German Democratic Republic the most industrial socialistic state. With respect to its share on the value of the industrial production on inhabitant, it belongs with its 1,5 % among the most industrial states of the world. The dynamism of growth of the industrial production is — in comparison to the developed capitalistical states — the double. In one month and a half, the socialist Czechoslovakia produces as much as the pre-war republic during the whole year. The industrial production shares more than by 60 % on the social production and the national income. The industry is approximatively for 2/5 of all inhabitants economically interesting.

Owing to nationalization, ČSSR has overcome all post-war difficulties and it succeeded in restoring its economy which has been destroyed by the war, in spite of the damages, as early as in the year 1948. The war-damages were equal to the national income in the years 1930—1938. The planned economy has reached the ninefold in spite of the embargo of the capitalistical states. During the last 30 years, far-reaching structural changes in the economy and especially in the industry have been reached.

The principal branch of industry in the pre-war Czechoslovakia was the machine-industry, iron-mongery, chemical industry, the industry of fuel and energetics and building material. (The machine-industry shared in 30 % on the industrial production and in one half on the export.) The volume of the machine-industry production has been increased 18times, the chemical industry 21times. The production has been concentrated from 340 000 pre-war industrial units in 17 300 post-war factories. Far-reaching changes, concerning directly the body of the production, have influenced all branches of the production. Besides the above-mentioned branches having a sort of preference, all branches of consume and food industry have been changed considerably, especially in the last 10—15 years. The volume of production of these branches has increased on an average four- and even sixtimes.

On the extensive structural changes, the whole rationalization of the Czechoslovak industry has a share, its concentration and specialization both of the territory and the production in the frame of the socialistic integration.